

Slovenská asociácia učiteľov slovenčiny
Bratislava

ISSN 1339-4908

SLOVENČINÁR

Časopis Slovenskej asociácie učiteľov slovenčiny

Ročník 5 • 2018

1

SLOVENČINÁR

ČASOPIS SLOVENSKEJ ASOCIÁCIE UČITEĽOV SLOVENČINY

ROČNÍK 5●2018●ČÍSLO 1● Vychádza trikrát ročne

Hlavný redaktor:

prof. PhDr. Miloslav Vojtech, PhD. (*Filozofická fakulta Univerzity Komenského v Bratislave*)

Výkonná redaktorka:

Mgr. Slávka Krištofová (*Filozofická fakulta Univerzity Komenského v Bratislave*)

Redakčná rada:

PhDr. PaedDr. Martin Bodis, PhD. (*Základná škola s materskou školou kráľa Svätopluka v Šintave, Filozofická fakulta Univerzity Konštantína Filozofa v Nitre*)

PhDr. Xénia Činčurová, PhD. (*Súkromná základná škola waldorfská, Bratislava*)

doc. PaedDr. Ivica Hajdučeková, PhD. (*Filozofická fakulta Univerzity P. J. Šafárika v Košiciach*)

red. prof. dr. Boža Krakar Vogel (*Filozofická fakulta Univerzity v Ľubľane*)

Mgr. Renáta Ondrejková (*Jazykovedný ústav Ľudovíta Štúra Slovenskej akadémie vied v Bratislave*)

prof. PaedDr. Vladimír Patráš, CSc. (*Filozofická fakulta Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici*)

Mgr. Eva Péteryová (*Národný ústav certifikovaných meraní vzdelávania v Bratislave*)

Mgr. Viera Sabová (*Stredná priemyselná škola stavebná, Veľká okružná, Žilina*)

prof. PaedDr. Eva Vitézová, PhD. (*Pedagogická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave*)

Vydavateľ:

Slovenská asociácia učiteľov slovenčiny

Panská 26, 811 01 Bratislava

Web: <http://www.sausba.sk>

e-mail: 2002saus@gmail.com

Výtvarný návrh obálky:

Ada Poklač a Dušan Weiss

ISSN 1339-4908

OBSAH

ŠTÚDIE

Slávka Krištofová: <i>Videoklip ako didaktická pomôcka na hodinách slovenského jazyka</i>	4
Beáta Murinová: <i>Problematika rozvíjania ortografických zručností</i>	13
Kristína Krajanová: <i>Ivkova Biela mať a/ako dokument doby</i>	22

NÁMETY A ROZHĽADY

Mária Beláková: <i>Stratégia Fishbowl (akvárium) vo vyučovaní slovenského jazyka a literatúry</i>	30
Libuša Bednáriková: <i>Inovatívne postupy a aktivity zvyšujúce samostatnosť žiakov na hodinách mimočítankového čítania na základnej škole</i>	38
Katarína Dudová: <i>Paremiologický obraz remesla vo výchovno-vzdelávacom procese</i>	54

ROZHOVOR

Esther Schmudde: <i>Rozhovor s profesorom Stefanom Michaelom Newerklom</i>	61
--	----

JAZYKOM O JAZYKU

Zuzana Popovičová Sedláčková: <i>Keď ja je my a my si ty. Uvažovanie o transpozíciách slovenskej kategórie osoby a čísla</i>	66
Kristína Piatková: <i>Stručnosť, zdvorilosť, autoritatívnosť alebo originálnosť? Aká stratégia je najúčinnějšía pri formulovaní krátkych apelov?</i>	69
Iveta Bónová: <i>K problematike výslovnosti spoluhlások d – d', t – t', n – ň, l – l'</i>	71
Lucia Jasinská: <i>K rodu substantíva závrat</i>	73

RECENZIE A KNIŽNÉ INŠPIRÁCIE

Slávka Krištofová: <i>Náročné, ale inšpirujúce čítanie (nielen) pre „jazykárov“ (Juraj Dolník: Jazyk v sociálnej kultúre. Bratislava : Veda, 2017)</i>	76
Miloslav Vojtech: <i>Reprezentatívna monografia o Jozefovi Miloslavovi Hurbanovi (Jozef Miloslav Hurban – osobnosť v spoločnosti a reflexii. Zostavili Daniela Kodajová a Peter Macho. Bratislava : Historický ústav SAV – Veda, 2017)</i>	77

OBSAH

Z PRÁC ŽIAKOV A ŠTUDENTOV

Ján Sorokáč: <i>Klasici v komikse (Jozef Miloslav Hurban).</i> <i>Požehnanie jazyka</i>	79
--	----

INFORMATÓRIUM

Renáta Ondrejková: <i>Mladí Slováci nezabúdajú na svoju históriu</i>	87
<i>Pozvánka na konferenciu Slovenskej asociácie učiteľov slovenčiny</i>	90

INFORMÁCIE PRE PRISPIEVATEĽOV	92
--	----

ROZHOVOR S PROFESOROM STEFANOM MICHAELOM NEWERKLOM

Prof. Stefan Michael Newerkla: „Slovensko nie je taká malá krajina, ako sa sugeruje zo slovenskej strany sloganom *Malá veľká krajina*. Slovenčina sa nachádza, čo sa týka počtu hovoriacich, približne na tej pozícii vo svetovom meradle, čo je ešte celkom popredné miesto“.

Aj keď je slovenčina štatisticky jeden z najmenších európskych jazykov, nevyučuje sa iba na slovenských školách, ale aj na mnohých iných miestach v Európe, Amerike, a dokonca v Ázii. Najbližšie sa so slovenčinou môžeme stretnúť „hneď za rohom“, a to na Inštitúte slavistiky na Viedenskej univerzite, kde pôsobí prof. Stefan Michael Newerkla ako odborník na západoslovanské jazyky. Ako jeho bývalá študentka som bola poctená viesť s ním tento rozhovor a dozvedieť sa viac nielen o jeho osobnom vzťahu k slovenčine, ale aj o problematike vyučovania slovenčiny v Rakúsku. Slovensko vidí realisticky aj s jeho problémami, no zároveň tvrdí, že Slováci by sa nemali podceňovať, keďže Slovensko má čo ponúknuť. Oproti dnešnej primárnej orientácii na západ zdôrazňuje dôležitosť kultúrnej výmeny medzi susednými krajinami a aktívne sa angažuje za vyzdvihnutie imidžu slovanských krajín a ich jazykov v cudzine.

Ako vznikol Váš záujem o jazyky, špecificky o tie slovanské?

Chodil som na humanistické gymnázium v Dolnom Rakúsku, kde som mal možnosť navštevovať okrem moderných jazykov, ako je angličtina a francúzština, a klasických jazykov, ako je gréčtina a latinčina, aj hodiny ruského jazyka, ktoré sa na škole udržali ako pozostatok z čias sovietskeho obliehania. Keďže toto gymnázium bolo partnerskou školou Sovietskej diplomatickej školy, dostali sme sa veľmi rýchlo do kontaktu s ruskými žiakmi. Bola to pre nás veľmi zaujímavá skúsenosť, a tým, že sa ich škola nachádzala vo Viedni a prevažne išlo o deti diplomatov, boli po technickej stránke oveľa lepšie vybavení ako deti vo vtedajšom Dolnom Rakúsku – mali napr. už volkmény, ktoré práve vtedy prichádzali do módy. Navyše, ruské dievčatá sa nám veľmi páčili, ale aj chlapci boli veľmi sympatickí, hoci sme vždy proti nim v basketbale prehrali. Mali sme veľa príležitostí na spoločné stretnutia strávené tancovaním, jedením a pitím ako i spoznávaním ich kultúry, napr. prostredníctvom samovaru a obložených chlebičkov (ktoré sa v ruštine nazývajú pôvodne nemec-kým slovom *buterbrody*). Z tohto dôvodu ruština pre mňa nikdy nebola predmetom, ktorého by som sa bál a vďaka gréčtine a latinčine ani ruské skloňovanie nebolo pre mňa žiadnou prekážkou. Okrem toho som bol z rodiny zvyknutý na to, že príbuzní ovládali viacero jazykov. Napríklad môj prastarý otec hovoril okrem materinského jazyka aj po maďarsky a po chorvátsky, takisto ďalší príbuzní z Burgenlandu okrem nemčiny používajú

maďarčinu alebo chorvátčinu, a preto som mal vždy pozitívny a otvorený vzťah k jazykom strednej a východnej Európy.

Keďže ste sa stali profesorom vo veku 32 rokov, máte za sebou už veľa odučených rokov na Viedenskej univerzite. Mohli by ste nám priblížiť, ako ste sa dopracovali ku svojej pozícii? A máte aj nejaké skúsenosti z vyučovania na nižších stupňoch?

Musím povedať, že to bola skutočne šťastná náhoda. Štúdiom som prešiel celkom rýchlo, pretože už na jeho začiatku som spoznal svoju budúcu manželku, ktorá po štúdiu ruštiny a psychológie v Prahe prišla na rok do Viedne a po tom roku sme sa vzali. Tak som chcel čo najskôr začať pracovať ako učiteľ, aby som mohol živiť rodinu. Keďže moja manželka už na začiatku môjho štúdia mala ukončené štúdium rusistiky, rozhodol som sa, že sa nezameriam takisto na ruštinu, ale radšej na západoslovanské jazyky. Študoval som teda češtinu a angličtinu v učiteľskom odbore a k tomu som si zobral aj predmety z príslušných jednodoborových štúdií ako i niektoré kurzy z Katedry romanistiky a Katedry ugrofinistiky. Učiteľskú prax som absolvoval v školskom roku 1998/1999 na dvoch stredných školách v Hollabrunne. Keďže toto mesto sa nachádza v blízkosti česko-rakúskej hranice, chodilo na školu, na ktorej som vyučoval češtinu, veľa žiakov z Česka, a preto tu bolo možné aj maturovať z češtiny. Znamenalo to však, že som učil podľa českých učebných osnov, aj keď som vlastne vyštudoval češtinu ako cudzí jazyk. Napriek tomu to bola pre mňa veľmi zaujímavá skúsenosť, pretože česká literatúra ma tak či tak veľmi zaujala a vďaka tomu, že sme počas štúdia prebrali veľa gramatiky a s mojou manželkou som veľa hovoril po česky, bol som aj dostatočne jazykovo vybavený. Popri práci stredoškolského učiteľa som bol činný aj na univerzite a v ďalších rokoch som sa v rámci svojej habilitačnej práce venoval jazykovým kontaktom medzi češtinou, nemčinou a slovenčinou. Po habilitácii som sa uchádzal o miesto profesora bez veľkých očakávaní. Profesúru som však získal na vlastné prekvapenie bez problémov, pričom jedným z dôvodov bolo moje zameranie na češtinu a slovenčinu. Keďže veľa pracovných miest s týmto zameraním ani v nemecky hovoriacich krajinách nie je, bolo to ozajstné šťastie. Ale naplánované to nebolo a aj keby som to chcel naplánovať, určite by sa to nepodarilo – išlo jednoducho o šťastnú zhadu náhod. Keď sa však človeku podarí dostať sa na také miesto, treba byť vďačný a vložiť sa do toho naplno.

Hovoríte plynulo nielen po česky, ale aj po slovensky. Kedy ste sa začali zaujímať o slovenčinu a ako ste si ju osvojili?

Bolo to už v čase, keď som začal študovať češtinu. Vtedy sa v českých médiách často vyskytovali slovenské príspevky a objavovať rozdiely medzi týmito dvoma jazykmi bolo pre mňa od začiatku fascinujúce. Občas som však aj pekne naletel, napr. keď som počúval pieseň od Elánu, v ktorej sa spieva „Každý je tu len raz“ a rozumel som „Každý je *tuleň* raz“. Bol som vtedy z tejto skupiny a z jej poetických textov úplne nadšený, až kým som si nevšimol, že v tej piesni nešlo o žiadne tulene. Keďže stará mama mojej manželky bývala na Slovensku, mal som na rodinných stretnutiach možnosť počúvať krásnu, mäkkú slovenčinu z Hronských Kľačian. Nejaký čas som sa ešte stále bavil so slovenskou časťou rodiny po česky, ale keď som bol pozvaný na Studia Academica Slovaca a pani doc. Pekarovičová sa ma opýtala, či by som nechcel hovoriť aj po slovensky, začal som slovenčinu aktívne

používať. Absolvoval som aj nejaké základné kurzy, ale učil som sa hlavne sám a keďže som už vtedy dobre ovládal češtinu, išlo mi to dosť rýchlo. Samozrejme som mal na začiatku nejaké interferencie s češtinou, ale časom ich bolo menej, a keďže slovenská morfológia je príjemnejšia ako česká, skôr to uškodilo mojej češtine ako naopak. Pri takto úzko príbuzných jazykoch je dôležité dať si záležať aj na tých drobných rozdieloch a práve preto sa im vo Viedni stále znova intenzívne venujeme v rámci predmetu kontrastnej česko-slovenskej morfológie.

Viedenská univerzita je jediná univerzita v Rakúsku, na ktorej je možné študovať slovenský jazyk a literatúru. Aký je príbeh slovakistiky vo Viedni?

Na slovakistike vo Viedni je zaujímavé to, že veľa rokov jestvovala iba ako súčasť bohemistiky. Ako vlastný študijný odbor sa presadila až v roku 2002, jazykové kurzy však existovali už od roku 1932 a lektorát slovenského jazyka bol založený v 70. rokoch. Udomácňovala sa teda krok za krokom, a to iba zásluhou našich slovenských kolegov ako napr. pani docentky Pekarovičovej, ktorá tu pôsobila ako hosťujúca lektorka a týmto spôsobom pripravila živnú pôdu pre vývoj vlastného slovakistického odboru. Najmladší výdobytok je možnosť kombinácie slovenčiny s ďalším predmetom v učiteľskom odbore, ktorá sa ponúka od akademického roku 2007/2008.

V čom sa líši štúdium slovakistiky vo Viedni od toho na Slovensku?

Najväčší rozdiel spočíva v tom, že v rámci zahraničnej slovakistiky nie je možné ponúknuť rýdzu slovakistiku ani bohemistiku, ale tieto odbory sa vyučujú spojené. Týmto spôsobom sa slovakisti počas štúdia oboznámia s češtinou ako i s inými slovanskými jazykmi a zistia, čo ich spája a v čom sa líšia. Keďže sa na prednáškach stretávame so študentmi z odlišných odborov a s rozdielnou jazykovou výbavou, nie je možné realizovať tieto hodiny v jednom z cieľových jazykov. Primárnym vyučovacím jazykom je preto na všetkých hodinách, okrem hodín jazykovej výučby, nemčina. Má to však aj pozitívnu stránku, pretože sa tým pádom nestrácajú nemecké pojmy, ktoré sa tradične používajú na opis slovenských reálií ako i jazykových javov. To, že pre slovenské nárečia existujú nemecké názvy, je dnes už skoro zabudnuté, podobne ako skutočnosť, že pôvod niektorých rakúskych mien, ako napr. Semmleiner, treba hľadať na Slovensku, v tomto prípade v regióne Zemplín. Samozrejme, je potrebné vedieť, že hlavné mesto Slovenska sa dnes volá Bratislava, ale treba takisto poznať staršie názvy, ako Pressburg a Pozsony a príbeh za týmito menami. Absolventi slovakistiky sú totiž aj sprostredkovatelia kultúry a očakáva sa od nich, že budú robiť reklamu Slovensku po nemecky. Keďže veľké percento našich študentov tvoria rodení hovoriaci, často je skôr problém s kompetenciou nemčiny ako cieľového jazyka. Z toho dôvodu nám aj zaleží na tom, že sa na prvom stupni seminárne práce píšú výlučne po nemecky a až od druhého stupňa možno písať v cieľovom jazyku.

Aj keď sú Bratislava a Viedeň vzdialené iba 50 kilometrov, slovenčina sa v Rakúsku vyučuje málo. Ako si vysvetľujete tento fenomén?

Problém spočíva podľa mňa v tom, že sú dnes všetci veľmi orientovaní na západ. Hovorí sa stále o internacionalizácii, ale myslí sa tým iba znalosť angličtiny, zatiaľ čo znalosť iných cudzích jazykov sa neváži – viacjazyčný je v očiach mnohých iba ten, kto vie po

anglicky. Angličtina je síce pekný jazyk, ale so Slovenskom nás nespájajú iba spoločné hranice, ale aj veľa kultúrnych podobností, ako napr. spôsoby zdravenia sa. Okrem toho, mnoho Rakúšanov, medzi nimi aj známe osobnosti, majú korene na území dnešného Slovenska. Myslím si, že je dosť vecí, ktoré by mohli ľudí zaujať, a to nielen z hľadiska prírody a kultúry, ale aj čo sa týka priemyslu, pretože hospodárstvo na Slovensku ustavične rastie a Slovensko ako jeden zo štátov V4 má značný podiel na hospodárskom raste Európskej únie. V našich médiách však prevažujú negatívne správy, v súčasnosti predovšetkým v súvislosti s utečeneckou krízou, a tieto správy sú často aj veľmi nediferencované. Keď sa napr. hovorí o tom, že Slováci neprijímajú utečencov, tak treba podľa mňa aj vypočítať ich dôvody a takisto pozerať na historické hľadisko. Slováci totiž nie sú proti Európe, ale proti bruselskému či nemeckému diktátu, a to aj na základe ich predchádzajúcich skúseností so sovietskym poručníctvom. Dnes nám chýba skutočná kultúrna výmena v médiách; keď si niekto v Salzburgu zlomí prst na nohe, hneď o tom vieme, ale aby sa nejaká správa zo Slovenska dostala do našich médií, to sa musí stať niečo veľmi výnimočné. Osobnosti ako Jana Kirschner alebo aj slovenskí politici sa môžu po Viedni úplne pokojne pohybovať, keďže ich nikto nepozná, a takisto vice-versa. Aspoň v rádiách by mohli poskytovať tematické vysielania o kultúre našich susedov, keď už cudzojazyčné piesne okrem anglických a okrajovo francúzskych a talianskych nehrajú. Takisto sa nevyužívajú možnosti, ktoré ponúka východoeurópsky priestor vzhľadom na turizmus, pretože väčšina ľudí ako v Rakúsku, tak aj na Slovensku, trávi dovolenky na západe. Práve preto sa usilujeme v rámci rôznych podujatí vydvihnúť imidž slovanských krajín v západnom svete. Slovensko okrem toho ani nie je taká malá krajina, ako sa sugeruje zo slovenskej strany sloganom „Malá veľká krajina“. Slovenčina sa nachádza, čo sa týka počtu hovoriacich, približne na tej pozícii vo svetovom meradle, čo je ešte celkom popredné miesto. Podľa mňa učenie sa slovenčiny má veľa výhod: nie je to iba susedný jazyk, ale zároveň otvára bránu do slovanského sveta, keďže nám umožňuje dorozumieť sa v okolitých slovanských krajinách. Okrem toho je slovenská morfológia pre jej neskoršiu kodifikáciu menej zložitá v porovnaní s českou a poľskou, a preto sa ju dá ľahšie naučiť. Kurzy slovenského jazyka ponúkajú v Rakúsku nielen večerné školy, ale aj niektoré školy a škôlky v pohraničných oblastiach. Možností je teda dosť, ale, žiaľ, málokto ich využíja.

Ako motivujete rakúskych študentov k štúdiu slovenského jazyka a v ktorých oblastiach vidíte uplatnenie absolventov viedenskej slovakistiky?

Keď už raz študenti sú u nás na inštitúte, nie je problém ich motivovať. Treba ich však najskôr priviesť k tomu, aby vôbec uvažovali nad štúdiom slavistiky. Aby sme pritiahli nových študentov, posielame napr. učiteľov priamo do škôl. Byť jeden deň v škole však nie je dostačujúce, a preto ich treba zaujať aj iným spôsobom, napr. prostredníctvom tradičného jedla alebo krásnych prírodných pamiatok, architektúry alebo opier. Treba im ukázať Slovensko a medzi tými, ktorým sa zapáči krajina a kultúra, sa vždy nájdu aj takí, ktorých osloví jazyk. Víťame všetkých nových študentov, ale zároveň im odporúčame, aby sa nesusústreďovali výhradne na jazyk, ale popri tom rozmýšľali aj nad tým, ktoré iné oblasti sú im blízke. Ak sa niekto zaujíma o manažment, kultúrnu alebo diplomatickú prácu, tak by sa mal snažiť o to, aby získal navyše aj skúsenosti v tejto oblasti. Ak niekto rád vyučuje, mal by sa, samozrejme, učiť za učiteľa. V dnešnej dobe ľudia často zvažujú, či sa zhoduje

ROZHOVOR

pomer medzi prínosom a nákladmi, teda či sa vôbec s odborom ako slovákistika dá nájsť práca, ale podľa mňa by sa na to nemalo takto pozeráť, pretože keď niekto skutočne horí srdcom i dušou pre tento odbor, určite sa mu ukáže cesta. Preto vždy podporujeme študentov v ich rozhodnutí študovať slovenčinu, ale zároveň im radíme, aby toto štúdium prepojili s inými záujmami.

Univ.-Prof. Mag. Dr. Stefan Michael Newerkla (nar. 1972 v meste Horn v Dolnom Rakúsku) absolvoval gymnázium v Zwettli (1983 – 1991) a štúdium na Fakulte humanitných vied Viedenskej univerzity v odboroch slavistika, anglistika a amerikanistika (1992 – 1998). V roku 1998 ukončil štúdium dizertačnou prácou o diglossii v školstve v českých krajinách na príklade západočeského mesta Plzeň v rokoch 1740 – 1918. Habilitoval sa v roku 2003 prácou o nemeckých prevzatiach v češtine a slovenčine. Od roku 2004 pôsobí na Inštitúte slavistiky Viedenskej univerzity ako profesor pre západoslovanské jazyky. Spolu s Fedorom B. Poljakovom je hlavným editorom renomovaného časopisu *Wiener Slavistisches Jahrbuch* a aktívnym členom Rakúskej akadémie vied ako i Vedeckej rady a Akademického snemu Akadémie vied Českej republiky. Za veľké zásluhy v rámci AV ČR mu bola v roku 2017 udelená medaila Josefa Dobrovského.

(Rozhovor pripravila Esther Schmudde, BA, študentka Katedry slovenského jazyka a Katedry slovenskej literatúry a literárnej vedy Filozofickej fakulty Univerzity Komenského v Bratislave)